

Připomínky ke 2. verzi Bílé knihy (tj. k verzi z května 2008)

Než začnu s jednotlivými připomínkami, chtěl bych ocenit MŠMT za tento způsob veřejné diskuze. Myslím si, že takto by měla fungovat demokracie - návrh reformy je zveřejněn, vyjádřit se k němu může kdokoli, přičemž tak učiní zejména odborníci, kteří tímto usměrní snahu zákonodárců při přípravě zákonů.

Bílá kniha obsahuje opravdu velké množství nápadů a významných inovací. Jejich aplikace bude mít dalekosáhlé důsledky. Ty mohou být být pozitivní i negativní, a to včetně nejzazších extrémů. Na některé rizikové body upozorňuji níže; v souboru v příloze jsou nejprve mé obecné připomínky k některým principům navrhovaným v Bílé knize, poté mé konkrétní připomínky k jednotlivým odstavcům.

Obecné připomínky

Své obecné připomínky jsem sestavil k těmto čtyřem tématickým celkům:

KONCEPCE BÍLÉ KNIHY a SOUČASNÁ SITUACE

ŠKOLNÉ

VLIV VNĚJŠÍCH AKTÉRŮ

MAPOVÁNÍ POPTÁVKY, NABÍDKY a ÚSPĚŠNOSTI

KONCEPCE BÍLÉ KNIHY a SOUČASNÁ SITUACE

Současná situace není sice ideální, ale rozhodně není "katastrofální", jak několikrát naznačuje svými podivnými průzkumy prof. Matějů. V průběhu Bílé knihy jsou mnohokrát zdůrazněna (a někdy mám dojem, že až přehnaně) rizika přetrvání současného stavu; naproti tomu jen málo jsou zmíněna rizika nevhodně provedené reformy. Čtenář tak neoprávněně nabývá dojem, že je ideální "honem všechno změnit".

Bílá kniha obsahuje opravdu velké množství nápadů a významných inovací. Jejich aplikace bude mít dalekosáhlé důsledky. Ty mohou být být pozitivní i negativní, a to včetně nejzazších extrémů.

Na jednom konci stojí moderní vysoké školství, kde jsou dobré vysoké školy zvýhodněny a dobře dostupné talentovaným studentům a dosahují značných úspěchů ve vědě i v pracovním uplatnění absolventů; slabší vysoké školy jsou naopak vhodné spíše pro průměrné jedince. Mezi studiem a začátkem práce je plynulý přechod. Výzkum je dobře finančně ohodnocen, nejtalentovanější jedinci se v něm angažují.

Na druhém konci stojí školství snadno dostupné jen jedincům z finančně dobře situovaných rodin. Ostatní si mohou dovolit vysokoškolské vzdělání jen při "utažení opasků" se zadlužením na mnoho (i více než deset) let. Vnější činitelé si přetvářejí univerzity k obrazu svému a ty jim slouží jako jakési "továrny" na nové pracovníky s poněkud omezenou specializací a všeobecným rozhledem. Ostatní univerzity (které nejsou "zajatci" soukromých firem) trpí

propastí mezi studiem a začátkem práce absolventů. Výzkum je podhodnocen a pro vědu se rozhodne jen malé množství nadšenců.

V současné podobě však hrozí spíše druhá varianta - např. kvůli školnému, které by sice podle nové Bílé knihy mohly určovat jednotlivé VŠ, ale ty by zároveň byly podle stejné verze Bílé knihy pod značným vlivem vnějších aktérů, kteří by se pravděpodobně snažili o co nejvyšší školné. Další hrozbou je neúměrný vliv vnějších aktérů a rozhodování "o univerzitách bez univerzit". Ale o tom v dalších bodech.

ŠKOLNÉ

Pokud budou čeští studenti za výuku platit, budou tím výrazně znevýhodněni uchazeči/studenti z průměrných či mírně podprůměrných společenských vrstev (kteří nebudou dostávat sociální stipendia, ale zároveň nemají přebytky finančních prostředků), což může mít katastrofální důsledky v podobě nedostatku uchazečů, následně i absolventů a odborných pracovníků.

V současnosti se vysoké školy těší vysokému zájmu uchazečů mj. díky vyšší prestiži člověka s VŠ titulem a též díky vyšší šanci sehnat dobře placené zaměstnání. Pokud bude studium VŠ spojeno se zadlužením se "až po uši", výhody zmíněné v předchozí větě se stanou vzhledem k tomuto zanedbatelnými a motivace ke studiu VŠ též rapidně poklesne.

Může pak dojít k tomu, že velmi nadaný jedinec upřednostní raději řemeslnou práci před dlouhým studiem VŠ (příkladem toho budiž lékařství). A právě taková situace by byla mrháním talentů. Vzniklou situaci bych s nadsázkou přirovnal ke kastovnímu systému v Indii: mladý člověk, který se narodí do bohaté rodiny, bude mít finanční podporu ke studiu ze strany rodičů. Naproti tomu mladý člověk narozený v mírně podprůměrné rodině by musel současně ke studiu vykonávat výdělečnou činnost, nebo se smířit s vidinou několika let splácení Základní studijní půjčky po ukončení studia. Ani jedna z možností nepředstavuje podmínky, za nichž by bylo možné se dobře soustředit na studium. Představa nutných odpoledních brigád či mnoha let splácení by na vysokou školu nalákala opravdu málokoho. Bohatý zůstane bohatým, chudý zůstane chudým a otázka nadání půjde stranou. Proto považuji zavedení školného za značně riskantní.

V zásadě může nastat pět variant školného:

•**1. vysoké (řádově 50 tisíc ročně) bez možnosti Základní studijní půjčky** - tato možnost by většině studentů značně ztížila až znemožnila VŠ studium.

•**2. nízké (řádově 5 tisíc ročně) bez možnosti ZSP** - tuto možnost by většina studentů unesla - nad nízkým školným by však visel příslovečný Damoklův meč, kterým je náhlé a výrazné zvýšení školného (čimž by nastala varianta č. 1, ztížení až znemožnění studia většině studentů). Např. při chybění peněz ve státním rozpočtu by mohla vláda usilovat o snížení výdajů - tedy strhnout z normativních a nenormativních příspěvků vysokým školám za současného zvýšení stropu školného. VŠ by takto byly nuceny ke zvyšování školného a zvýšení stropu by jen uvítaly.

•**3. vysoké (řádově 50 tisíc ročně) s možností ZSP** - tuto možnost by většina studentů lépe či hůře unesla. Máme tu však jiné "ale" - bylo by naivní se domnívat, že absolvent hned po zdárném ukončení VŠ začne pracovat tak, že bude schopen začít splácet ZSP. Opravdu malá část studentů má to štěstí, že dostanou darem od rodičů nemovitost - ty ostatní čekají až desítky let splácení částek, které dnes přesahují milion korun; popř. placení rovněž vysokého nájemného.

Bude tedy stát naléhat na absolventy, aby dříve splatili svou ZSP než začnou splácet

cokoliv jiného? V takovém případě absolventům VŠ (tedy skupině lidí, kterou by měl stát podporovat) porostou dluhy z úvěrů na bydlení o další statisíce. Případně budou absolventi přinuceni strávit dalších několik let bydlením u rodičů. Obojí je poněkud v rozporu s rodinnou politikou státu - takto zatížení absolventi by si patrně nemohli "dovolit" více než jedno dítě - a tím by opět klesla porodnost a také množství mladých lidí z VŠ vzdělaných rodin s potenciálem pro další VŠ studium.

Pokud by stát se splácením "nepospíchal" a nechal by absolventům "klid a čas" na splacení životně důležitých půjček za bydlení, patrně by si na první splácející počkal nejméně deset let. Tím by vzniklo obrovské množství zadlužených lidí (řádově až několik set tisíc). Má stát opravdu tak obrovské finanční rezervy, aby si mohl dovolit vydat až několik desítek miliard na ZSP a pak čekat mnoho let, než začnou všichni studenti splácet a nový systém se ustálí? Pokud má stát takové rezervy, není jednodušší pokračovat v příspěvcích jednotlivým VŠ?

Další otázkou je, jak by stát posuzoval, který absolvent je a který není schopný splácet? Samotná výše platu není dostatečným ukazatelem skutečné finanční situace absolventa - dalšími faktory jsou zejména výdaje na bydlení, péče o vlastní děti...

Co bude v případě zadluženého absolventa, který bude příliš otálet s placením? Bude na něj vyhlášena exekuce? Opravdu nepřijemná představa pro VŠ studenty, které by si stát naopak měl hýčkat jakožto svou vědomostní elitu.

Systém povšechného školného a půjček bude navíc představovat značnou administrativní zátěž, a to pro všechny zúčastněné strany (stát, studenty i VŠ). Jen zkuste porovnat složitost následujících postupů:

a. (současný): stát poskytne příspěvek vysoké škole, která ho pak využije na výuku studenta. Tedy stát musí zvažovat příspěvky několika desítkám vysokých škol.

b. (navrhovaný): stát poskytne půjčku studentovi, student z této půjčky zaplatí školné vysoké škole, o několik let později absolvent začne půjčku splácet. Stát by tedy poskytoval půjčky desetitisícům, možná statisícům studentů, kteří by pak tyto půjčky vraceli s velkou pravděpodobností postupnými splátkami - kterých by pak mohlo být celkově více než milion. Je stát schopen uhlídat, jestli např. student č. 86400 splatil svou 27. půjčku?

Přestože odstavec Bílé knihy č. 124 zmiňuje využití již existujícího administrativního aparátu, bylo by k tomu potřeba nemalé množství nových státních zaměstnanců. V době, kdy klesá populace občanů ČR a kdy chybí značné množství lidí i v policii a ve zdravotnictví, by to od státu bylo poněkud nezodpovědné - namísto hlídání zdraví a bezpečnosti občanů by značné množství nových státních zaměstnanců dohlíželo na to, zda student č. 86400 splatil svou 27. půjčku.

Žádám proto MŠMT, aby zvážilo i tento aspekt a "nebralo" potřebné lidi důležitým sektorům.

•4. nízké (řádově 5 tisíc ročně) s možností ZSP - tuto možnost by patrně většina studentů unesla bez větších problémů. Máme tu však podobný příslovečný Damoklův meč jako ve variantě č. 2, tedy zvýšení školného kvůli nedostatku peněz ve státním rozpočtu apod. a z toho vyplývající značné zadlužení absolventů, snížení porodnosti u VŠ vzdělaných rodičů...

•5. školné, bez ohledu na výšku, které je pokryto studijním grantem - ostatně viz první věta ve fialovém rámečku na str. 53: *"V Nizozemsku existuje velmi účinný systém finanční pomoci studentům spočívající v kombinaci univerzálních studijních grantů (které se v případě neplnění studijních povinností stávají půjčkou)."* Takovýto systém by mohl z hlediska studentů značně připomínat současný (pokud by studijní grant vystačil na uhrazení školného, neměl

by student při úspěšném završení studia státní dluhy a první vysoká škola v jeho životě by byla pro studenta ve výsledku zadarmo), ale zároveň by si tím stát "došlápl" na studenty, kteří studium z nějakého důvodu vzdali. Pokud by studijní granty plně stačily na uhrazení školného (tedy studentovi by nevznikly žádné dluhy) **jsem pro**. Avšak v momentě, kdy budou studijní granty symbolické a jediná významná podpora studentům bude formou studijních půjček, dostáváme se k variantě **3** popř. **4**, kterou popisují výše - pokles motivace k nástupu na VŠ, zadlužení absolventů, snížení porodnosti u VŠ vzdělaných rodičů...

Slibně zní odstavec č. **122**, který hovoří o možné cenové konkurenci vysokých škol - v takovém případě by opravdu dobré VŠ, které by měly dost peněz z jiných zdrojů (granty na výzkum...), držely ceny nízko; zatímco VŠ s minimem vedlejších příjmů by vyžadovaly od studentů školné co nejvyšší až po schválený strop. Tato myšlenka zní lákavě, neboť zájem o dobré VŠ by tím ještě zesílil. Avšak naráží to na lidskou nedokonalost - např. krátkozraké upřednostňování výhodného rozpočtu před dlouhodobým posilováním lidských zdrojů; což by ještě snadněji nastalo při narušení autonomie vysokých škol zavedením vlivu vnějších aktérů (např. prostřednictvím správních rad, o nichž hovoří Kapitola 5). Zatímco u zkušených akademiků můžeme předpokládat snahu o zvyšování kvality studia, u nezkušených státních zaměstnanců či zástupců soukromých firem je nasnadě snaha o dobře vycházející rozpočet.

Tyto vady na kráse by mohly z dobrého nápadu, který je v odstavci **122**, udělat výše zmíněnou variantu školného č. **3** - tedy značné zatížení absolventů do budoucna, snížení porodnosti u VŠ vzdělaných rodičů apod.

"*Citlivě nastavená spoluúčast*", o níž hovoří odstavec **148** je příjemná představa. Jakákoliv necitlivost při nastavování však vytvoří nové špatně snesitelné bariéry. Jak by měla vypadat ona "citlivost", zkusím naznačit:

- vysoké studijní granty, které by studentům vystačily na uhrazení školného
- strop školného nastavený na snesitelnou hodnotu bez ohrožení krátkodobými prioritami aktuální vlády (např. určení stropu školného zákonem)
- dostatek prostředků (granty, normativní i nenormativní financování...) umožňující dobrým univerzitám požadovat velice nízké školné
- autonomie VŠ (bez vnějších zásahů státu a soukromníku do vedení VŠ), zdůrazňující prioritu předávání vědomostí a osobního rozvoje studentů nad krátkodobým ziskem z vysokého školného.
- možnost studijních půjček s nízkými úroky
- ohled na skutečné finanční možnosti absolventa při vyžadování vrácení studijní půjčky (kromě výše platu též výdaje za bydlení, profesionálně odhadnuté výdaje na péči o děti...) s možností počkat se splácením studijní půjčky do úplného splacení jiných vitálně důležitých půjček (zejména na bydlení).
- dostatečné zabezpečení administrativních údajů
- dobré finanční ohodnocení absolventa v zaměstnání
- vhodná rodinná politika umožňující též nepřímou podporu studentům prostřednictvím rodičů
- přísné přijímací řízení a příznivý poměr počtu přijatých ku počtu absolventů.

Bohužel, jakýkoliv špatně nastavený článek tohoto řetězu by měl za následek vznik

nových bariér a problémů. Uvedu konkrétní příklady, které mohou způsobit špatné fungování celého řetězu:

- vysoký strop školného
- strop školného náchylný ke krátkodobým prioritám aktuální vlády (např. pokud by ho určovalo určité oddělení Centra správy financování terciárního vzdělávání, tedy malá skupina lidí)
- podhodnocené normativní i další financování vysokých škol, z toho vyplývající nedostatek prostředků a potřeba vyžadovat od studentů co nejvyšší školné
- vliv vnějších činitelů na řízení VŠ a snaha o dobrý rozpočet prostřednictvím vysokého školného
- vysoké úroky ZSP
- nízké studijní granty
- školné vysoce překračující studijní granty popř. granty i půjčky
- vymáhání ZSP i od absolventů, kteří na to ve skutečnosti dostatek prostředků nemají
- špatné zabezpečení administrativních údajů, náchylnost např. k hackerským útokům
- podhodnocení absolventa v pozdějším zaměstnání
- neúspěch při hledání zaměstnání.
- nedostačující rodinná politika (např. příliš vysoké daně pracovníků z nižších platových tříd), kdy je student z velké části odkázán na ZSP zmenšenou o školné (není jisté, zda tyto zbývající peníze budou dostačující)
- nevhodně nastavené přijímací řízení, které propustí i studenty neschopné zvládnout příslušnou VŠ - pak by studenti byli vyřazováni z VŠ v průběhu, tedy několik let pobírání ZSP a zadlužování se by přišlo vniveč.

Způsob, jak školné učinit snesitelným, je naznačen v první větě fialového rámečku na str. 53: *"V Nizozemsku existuje velmi účinný systém finanční pomoci studentům spočívající v kombinaci univerzálních studijních grantů (které se v případě neplnění studijních povinností stávají půjčkou)."*

Takovýto systém by mohl z hlediska studentů značně připomínat současný (pokud by studijní grant vystačil na uhrazení školného, neměl by student při úspěšném završení studia statisícové dluhy), ale zároveň by si tím stál "došlápl" na studenty, kteří studium z nějakého důvodu vzdali. Pokud by studijní granty stačily na uhrazení školného, **jsem pro**. Avšak v momentě, kdy budou studijní granty symbolické a jediná významná podpora studentům bude formou studijních půjček, dostáváme se k variantě 3 popř. 4, kterou popisují výše - pokles motivace k nástupu na VŠ, zadlužení absolventů, snížení porodnosti u VŠ vzdělaných rodičů...

VLIV VNĚJŠÍCH AKTÉRŮ

Zde souhlasím s Odstavcem 8. na straně 10:

"Zároveň však je třeba konstatovat, že dlouhodobým cílem musí být kvalita znalostí a dovedností absolventů v obecném smyslu. Je proto žádoucí omezit příliš účelovou přípravu absolventů přímo podle požadavků jednotlivých partnerů, která by mohla vést až k deformacím vzdělávání jako takového."

Existence některých firem je kratší než doba studia, což je také jeden z důvodů, proč "dokonalá pružnost" a přizpůsobování se každodenním změnám trhu by narušily

dlouhodobou stabilitu vysokých škol. V souvislosti s touto větou bych též připomněl nutnost autonomie VŠ, neboť právě ony (pokud prošly náležitými akreditacemi) jsou garantem kvality a dovedností absolventů. Jakýkoliv zásah zvenčí by tuto zodpovědnost vysokých škol narušoval.

Poněkud děsivá je pro mne ale představa správních rad, v nichž má univerzita jen menšinové zastoupení, jak je uvedeno v příkladu pod čarou na **straně 32**. Zavádění takto silného vlivu vnějších aktérů je v nesouladu s jedním z cílů zmíněných na **straně 4**: "*Bílá kniha ještě více posílí autonomii vysokých škol i odpovědnost za jejich vlastní rozvoj*"

Je tedy cílem Bílé knihy posílit autonomii VŠ nebo zajistit vliv vnějších aktérů na úkor autonomie VŠ?

Jsou to právě akademici (odborní asistenti, docenti...), kdo má nejvíce zkušeností s výukou a organizací výuky. Naproti tomu vnější aktéři mají sice nepochybně četné organizační zkušenosti, ale poněkud jiného druhu než by bylo potřeba. Podílet se na řízení firmy zaměřené na tvorbu zisku je zásadně odlišné od organizování výuky a všech dalších úloh, které univerzity plní.

Pokud vysoká škola projde náležitou akreditací, nemusí se stát o kvalitu obávat. Tedy kontrolní role státu bude tak jako tak i bez velkého zastoupení ve správní radě. Spolupráce se soukromými firmami zase může být na bázi ekonomické, kdy si velká firma s VŠ vyjednává otevření specializovaného oboru; popř. soukromá firma může dotovat výzkum na VŠ, pokud na něj sama tématicky navazuje.

Akademickou autonomii hrozí narušit i Odstavec **85**:

"Výběr osob pro tyto pozice nelze omezovat příslušností k akademické obci, vědecko-pedagogickými tituly apod. "

S touto větou nesouhlasím - jak by mohl řídit univerzitu člověk, který na ní třeba ani nestudoval, nepodílel se na výuce a nemá za sebou žádnou vědeckou práci? Rektorem by měl být i nadále člověk, který má za sebou dostatečnou vědeckou a výukovou práci.

Dosadit na rektorský post osobu "zvenčí" (tedy bez akademických titulů a náležité praxe v oboru) by bylo podobně nesmyslné, jako kdyby byl prezidentem České republiky zvolen zahraniční ekonom, který sice má dobré organizační schopnosti, ale téměř neumí česky a není vůbec seznámen s místními poměry.

Potom by jeho rozhodnutí, ačkoli třeba ideální pro řízení firmy, mohla být v prostředí univerzity (či České republiky) naprosto nevhodná. A tím se dostáváme znovu k odstavci č. **8**, který právě upozorňuje na možnou deformaci vysokého školství.

Vliv vnějších aktérů by též mohl mít neblahé důsledky pro studenty při určování výše školného - zatímco u zkušených akademiků můžeme předpokládat snahu o zvyšování kvality studia, u nezkušených státních zaměstnanců či zástupců soukromých firem je nasnadě snaha o dobře vycházející rozpočet.

MAPOVÁNÍ POPTÁVKY, NABÍDKY a ÚSPĚŠNOSTI

Nebylo by od věci, kdyby byla zřízena instituce mapující aktuální potřeby (především českého) trhu po pracovnících včetně změn poptávky v čase a usměrnit tak zájem uchazečů o vysokoškolské studium. Větší poptávka v určitém oboru by pro uchazeče o VŠ studium znamenala vysokou pravděpodobnost uplatnění po absolvování studia, což už je samo o sobě dobrou motivací.

Zřízení instituce by mohlo být úkolem pro Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Pro dobrou dostupnost informací by bylo ideální tyto informace zveřejňovat na internetové stránky MPSV a MŠMT, dále prostřednictvím veřejnoprávných médií v určitém vyhrazeném čase.

Abych byl konkrétnější, mám na mysli něco podobného dokumentu Svazu průmyslu a dopravy ČR *Strategické potřeby českého průmyslu v letech 2008-2011* (který je zmíněn na jiném místě Bílé knihy), ale se záběrem na celé hospodářství. Jakkoliv je to náročný úkol, bylo by to maximálně vhodné jak pro uchazeče, tak i pro vysoké školy a budoucí zaměstnavatele.

V tomto ohledu nelze spoléhat na to, že firmy, které potřebují vysoce kvalifikované pracovníky, si je zajistí ("nalákají") samy. V takovém případě se jedná o věc marketingu - firma, která ho bude ovládat dobře, si zajistí do budoucna pracovníků dostatek až přebytek, zatímco ostatní "ostrouhají". Tím chci zdůraznit, že sledování poptávky po pracovnících by měla provádět ekonomicky nezávislá instituce (tedy nejlépe státní), která bude moci uchazečům o VŠ studium předložit objektivní údaje bez zkreslení reklamou.

Konkrétní připomínky

Tučně je zvýrazněna strana, případně odstavec,

Kurzívou je citován text z Bílé knihy.

Normální text jsou mé připomínky.

Strana 5, bod

"vazby mezi poptávkou po studiu a představami zaměstnavatelů o profilech absolventů;

"

Nebylo by od věci, kdyby byla zřízena instituce mapující aktuální potřeby (především českého) trhu po pracovnících včetně změn poptávky v čase a usměrnit tak zájem uchazečů o vysokoškolské studium. Větší poptávka v určitém oboru by pro uchazeče o VŠ studium znamenala vysokou pravděpodobnost uplatnění po absolvování studia, což už je samo o sobě dobrou motivací.

Zřízení instituce by mohlo být úkolem pro Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Pro dobrou dostupnost informací by bylo ideální tyto informace zveřejňovat na internetové stránky MPSV a MŠMT, dále prostřednictvím veřejnoprávných médií v určitém vyhrazeném čase.

Abych byl konkrétnější, mám na mysli něco podobného dokumentu Svazu průmyslu a dopravy ČR *Strategické potřeby českého průmyslu v letech 2008-2011* (který je zmíněn na jiném místě Bílé knihy), ale se záběrem na celé hospodářství. Jakkoliv je to náročný úkol, bylo by to maximálně vhodné jak pro uchazeče, tak i pro vysoké školy a budoucí zaměstnavatele.

V tomto ohledu nelze spoléhat na to, že firmy, které potřebují vysoce kvalifikované

pracovníky, si je zajistí ("nalákají") samy. V takovém případě se jedná o věc marketingu - firma, která ho bude ovládat dobře, si zajistí do budoucna pracovníků dostatek až přebytek, zatímco ostatní "ostrouhají". Tím chci zdůraznit, že sledování poptávky po pracovnících by měla provádět ekonomicky nezávislá instituce (tedy nejlépe státní), která bude moci uchazečům o VŠ studium předložit objektivní údaje bez zkreslení reklamou.

Strana 6,

"Dominantní závislost na veřejných zdrojích" uvedená ve Slabých stránkách podle SWOT analýzy nemusí být nutně slabou stránkou - financování státem představuje pro VŠ určitou jistotu, zatímco soukromý "mecenáš" nemusí mít nutně vždy dostatek prostředků k podpoře VŠ, které by tak hrozila nemožnost uhrazení nákladů spojených s výukou.

"Těžkopádný a neefektivní systém řízení, nevyvážené pravomoci a odpovědnost"

Toto je s prominutím nic neříkající výrok svádějící k domněnce, že byl vytvořen spíše za účelem šířit paniku než vypovídat věcně o aktuálním stavu.

"Nízká ekonomická zainteresovanost vysokých škol na kvalitě poskytovaného vzdělávání a dlouhodobé úspěšnosti absolventů"

Tato zainteresovanost je již v současné době - univerzita s nekvalitní výukou bude trpět četnými stížnostmi (i v médiích), nízkým zájmem uchazečů... Objektivitu by do "pověsti" jednotlivých fakult mohla zavést v Obecných připomínkách zmíněná instituce, mapující poptávku, počet přijatých, počet absolventů, úspěšnost absolventů na trhu práce...

"Velké nerovnosti v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání"

Pro doplnění je potřeba dodat, zda je šance přímo závislá na nadání nebo ne. Pokud ano, viděl bych to spíše jako samozřejmost, než jako slabou stránku. "Sítím" přijímacích a rigorózních zkoušek zkrátka nemůže projít každý, pro někoho je to prostě a jednoduše nad jeho schopnosti.

Pokud je nerovnost v šancích způsobena ještě něčím jiným, je nejvýše vhodné ono "něco" uvést.

Proč je sloupec *"Slabé stránky"* tak výrazně delší? Spíše než špatným stavem terciárního vzdělávání je to způsobeno špatným stavem toho, kdo tento sloupec sestavoval. Body jako *"Absence cenových signálů v systému"* ani nedávají smysl a dovoluji si tvrdit, že spíše jen vytváří v nepozorném čtenáři pocit, že těch slabých stránek je mnohem více.

Pozornému čtenáři ale neujde, že ve sloupci *"Silné stránky"* jsou napsány věci zásadní a smysluplné.

Strana 7,

Příležitost - "Snížení nerovností v přístupu k vysokoškolskému vzdělání"

je myšlena jak? Viz má připomínka o tři odstavce výše. Zvýhodnění méně nadaných uchazečů by bylo naopak hrozbou.

Příležitost - "Větší příliv soukromých zdrojů jak ze spoluúčasti studentů, tak od firem"

Pokud budou čeští studenti za výuku platit, budou tím výrazně znevýhodněni uchazeči/studenti z mírně podprůměrných společenských vrstev, navíc může dojít k celkovému poklesu zájmu o VŠ studium. Ostatně viz mé Obecné připomínky ke školnému.

"Hrozby" -

Při nevhodně provedené reformě mohou nastat snadněji než při zachování současné situace. Proto je potřeba nezaleknout se některých hlasů, které líčí současnou situaci horší než ve skutečnosti je, a vytvořit reformu, která bude vyhovovat všem zúčastněným stranám.

Hrozba - *"Partikulární zájmy hlavních aktérů převládnu nad snahou uskutečnit hlubokou reformu systému terciárního vzdělávání a vyššího odborného vzdělávání."*

Toho se též obávám, zejména některých aktérů, kteří připravili Bílou knihu. Co může např. prof. Matějů sledovat vytvářením naprosto nesignifikantních statistik, které naše vysoké školy vrhá do přehnaně špatného světla? To s prominutím není snaha o hlubokou reformu, ale spíše snaha vytvořit ve čtenáři iluzi jakési katastrofy a tím ho donutit odkývat jakoukoliv změnu, která tuto situaci "zachrání".

Hrozba - *"Ztráta konkurenceschopnosti terciárního vzdělávání s dopady na konkurenceschopnost ekonomiky"*

Konkurenceschopnost koho přesně s kým? Českých VŠ mezi sebou nebo českých VŠ se zahraničními? Dosti nejasný argument.

Hrozba - *"Velká nerovnost v šancích na získání vysokoškolského vzdělání a nízká mobilita vyvolá sociální napětí."*

může nastat velmi snadno po zavedení školného.

Hrozba - *"Pokračující ztráta talentů"*

může též nastat snadno po zavedení školného.

Hrozba - *"Riziko zvyšování sociálního napětí v důsledku vysoké nerovnosti v šancích na vysokoškolské vzdělání a nízké mobility."*

může též nastat snadno po zavedení školného. Mimochodem tato věta je prakticky shodná s větou *"Velká nerovnost v šancích na získání vysokoškolského vzdělání a nízká mobilita vyvolá sociální napětí."* Proč je jedna věc zmíněna dvakrát?

Strana 8

Diagram 1.

Potenciál lidských zdrojů v ČR je skutečně vysoký. O to více je potřeba ho správně využít.

Odstavec 2.

"Bez úspěšné reformy vzdělávací soustavy se staneme montovnou Evropy, přičemž budeme tlačeni k pokračujícímu poklesu mezd a dlouhé pracovní době."

Krásně dvojsmyslná věta, naznačující jediné východisko v navržené reformě. Co když ale nová reforma nebude úspěšná? Proto znovu: Buďme s reformou opatrní a nečinně

neopatrné a nevratné kroky.

Strana 9

Odstavec 5.

"Experti se však domnívají, že stávající podoba terciárního vzdělávání (struktura, způsob financování atd.) nebude schopna splnit požadavky na bohatě diverzifikovaný systém, který by byl otevřený evropským a globálním trendům a současně přispěl k rozvoji České republiky v kontextu nastupující společnosti znalostí."

Prosím autory o konkrétní odkaz. Považuji za více než vhodné odcitovat experty doslova - jak jinak mám jako čtenář vědět, že nedošlo k dezinterpretaci závěrů expertů autory Bílé knihy?

Strana 10

Odstavec 8.

"Zároveň však je třeba konstatovat, že dlouhodobým cílem musí být kvalita znalostí a dovedností absolventů v obecném smyslu. Je proto žádoucí omezit příliš účelovou přípravu absolventů přímo podle požadavků jednotlivých partnerů, která by mohla vést až k deformacím vzdělávání jako takového."

Naprosto souhlasím. Existence některých firem je kratší než doba studia, což je také jeden z důvodů, proč "dokonalá pružnost" a přizpůsobování se každodenním změnám trhu by narušily dlouhodobou stabilitu vysokých škol. V souvislosti s touto větou bych též připomněl nutnost autonomie VŠ, neboť právě ony (pokud prošly náležitými akreditacemi) jsou garantem kvality a dovedností absolventů. Jakýkoliv zásah zvenčí by tuto zodpovědnost vysokých škol narušoval.

Odstavec 9.

"omezená schopnost vysokých škol pružně reagovat na změny na trhu práce a na kvalifikační potřeby zaměstnavatelů"

Zde je mou otázkou, co se myslí oním pružným reagováním. Naivní a absurdní je představa, že v ČR vznikne kupříkladu továrna velké zahraniční firmy na nanoroboty, která bude potřebovat 5 tisíc úzce specializovaných odborníků, a české technicky orientované školy jim je okamžitě poskytnou. Vzhledem k tomu, že některé továrny jsou v provozu kratší dobu, než trvá vystudování inženýra, nabízí se otázka, zda vysoké školy mají vůbec reagovat dokonale pružně. Reálná je taková situace, kdy větší podnik bude potřebovat odborníky určité specializace, provede kampaň kupříkladu zrovna na některé z technických škol, naláká studenty a dohodne se s vedením fakulty na rozšíření daného oboru či případném otevření nového oboru. Více studentů se pak ve vyšších ročnících rozhodne právě pro tuto specializaci. To se ale děje již v současnosti. Např. na ČVUT je obor "Siemens - kolejová vozidla", kde se studenti připravují přímo na práci v téhle firmě. Pochopitelně firma musí přijít s návrhem včas, protože vystudování specializovaného suboboru není záležitost týdne, ale několika málo let.

Odstavec 9.

"nerovnováha v pravomocích a odpovědnosti správních rad, managementu a akademických senátů vysokých škol"

Dosti neurčitý argument. Co myslí autor nerovnováhou? Na základě čeho tak vlastně

usuzuje? Dále je třeba si uvědomit, že situace lišící se od autorovy vize ideálu nemusí být nutně špatná.

Odstavec 9.

"neschopnost vysokých škol s aplikační sférou spolupracovat"

nebo neschopnost podniků spolupracovat s vysokými školami? Tuto možnost v rámci svého průzkumu pan Matějů vůbec nezmiňuje a mou otázkou je, jak může takto jednoznačně říci, že je problém zrovna na straně vysokých škol.

Odstavec 9.

"Dále je sdílen názor, že celkový rozvoj terciárního sektoru vzdělávání a výzkumu prováděného na vysokých školách není v souladu se strategickými potřebami regionů a celé České republiky a že výzkum uskutečňovaný na našich vysokých školách nemá světovou úroveň"

Přiložený graf poukazuje pouze na názor dotázaných ohledně souladu se strategickými potřebami regionu, nikoliv celé ČR. Nesoulad s regionálními potřebami nemusí být chybou - je běžné, že za vysokoškolským vzděláním jezdí studenti do jiných krajů a že pracují jinde než vystudovali. Abych byl konkrétní - pražské lékařské fakulty vzdělávají lékaře pro celou republiku, nikoliv jen pro Prahu. A již tu máme nesoulad - Praha "vychová" víc lékařů, než potřebuje. Neumím si představit, jak by podle autora vypadal onen soulad - v každém kraji jedna lékařská fakulta, která bude dodávat lékaře právě pro tento kraj? To je nejen nemožné, ale i nesmyslné.

Dále chybí zmínka o tom, jaký byl vzorek respondentů. Pokud bychom prováděli takovýto výzkum mezi nezaměstnanými v Ústeckém kraji, je pochopitelné, že dostaneme velice pesimistické odpovědi.

Odstavec 10.

"Výsledky šetření studentů vysokých škol z roku 2006 (SOU 2006) indikuje, že i samotní studenti vidí stav vysokého školství v České republice poměrně kriticky."

Nikoliv, neindikuje. Položená otázka je velice obecná - je téměř shodná, jako kdybychom se zeptali: "Uvítali byste změny k lepšímu?" Pořád je co zlepšovat, proto je kladná odpověď téměř samozřejmostí. Nehovoří ale o tom, jestli je současná situace dobrá nebo špatná. Autor citované věty by měl být opatrnější při vyvozování závěrů a "nečíst mezi řádky".

Strana 11

Odstavec 12

"Důležitá změna v celém systému nastala po roce 1999, kdy nabyt účinnosti zákon o vysokých školách č. 111/1998 Sb., který umožnil vznik soukromých vysokých škol."

Vznik soukromých vysokých škol je důležitý možná z hlediska právního, ale pro ČR má význam poměrně malý, neboť nejvíce VŠ studentů vzdělávají veřejné vysoké školy. Citovaná věta až přehnaně vyzdvihuje význam soukromých vysokých škol.

Odstavec 12.

"Navíc, mimo jiné i díky nízké mobilitě, v České republice dosud přetrvává tradiční incestní způsob personálního rozvoje pracovišť."

Používat takto extrémní, téměř vulgární výraz pro strategický dokument je snad pod

důstojnost MŠMT! Navíc je věta nepřiliš pochopitelná - o čí mobilitě je řeč? A co přesně se autorovi nelíbí na způsobu personálního rozvoje pracovišť? Namísto konkrétní výtky citovaná věta spíše jen neurčitým způsobem očerňuje VŠ pracoviště.

MŠMT považuji za velice důležitou instituci, která by se rozhodně neměla nechat ovládat nemístnou kritikou či provést uspěchané změny ve snaze tuto kritiku utišit.

Odstavec 13

"Již na konci 90. let minulého století bylo zřejmé, že akademičtí pracovníci s „vyššími“ akademicko-vědeckými tituly na českých vysokých školách patřili v mezinárodním srovnání mezi nejstarší na světě a z hlediska mobility (ať už tuzemské nebo mezinárodní) byli také na jednom z posledních míst (Tollingerová 1999). Bohužel stále nedochází k radikálnímu zlepšení a pokračující nepříznivou situaci ve věkové struktuře akademických pracovníků a velmi silnou závislost zařazení do kategorií (odborný asistent, docent, profesor) na věku potvrzují i poslední výzkumy (Matějů, Vitásková 2005)."

Proč autor považuje vysoký věk a s ním související zkušenosti za handicap? A co se myslí onou "mobilitou"?

Strana 12

Odstavec 15

"pokud vůbec existují jiní než slovenští spolužáci; stávající systém vede k tomu, že je školy obsluhují v jiné, a to placené formě studia"

Kdo jiný by měl studium zahraničních studentů na českých vysokých školách platit? VŠ v ČR dostávají od státu peníze na to, aby vzdělávaly české občany, nikoli aby vzdělávaly studenty z celého světa. Je proto pochopitelné, když si zahraniční studenti musí studium v ČR zaplatit.

Odstavec 15

"Absolventi proto nejsou odpovídajícím způsobem připraveni na další studium v zahraničí nebo na uplatnění na mezinárodním trhu práce či v mezinárodním pracovním prostředí."

Co se myslí oním "odpovídajícím způsobem"? Není toto v rozporu s předchozími stranami Bílé knihy, kde bylo několikrát naznačeno, že by absolventi českých VŠ měli najít uplatnění v ČR? A podle čeho autor onu připravenost/nepřipravenost posuzuje? Pokud se autorovi citované věty nelíbí nevelký počet původně českých studentů, kteří pokračují na zahraničních univerzitách, mám ještě další otázku - není to způsobeno tím, že v ČR jsou i ona "další studia" kvalitní?

Odstavec 15

"Stejně tak studenti nevyužívají původní zahraniční literaturu, k čemuž by měli být vedeni."

Co je myšleno touto větou? Že ji používají méně než literaturu českou, sáhnou po ní někdy v případě potřeby, nebo že ji nevyužívají vůbec? První a druhá možnost nemusí znamenat nic špatného; naopak – pokud většinu informací studentovi poskytnou čeští VŠ učitelé a české učebnice a jen malou část musí student vyhledávat ze zahraničních zdrojů, svědčí tato situace spíše pro kvalitní výuku českými učiteli a dobrou českou literaturou. Poslední možnost, že by čeští studenti původní anglickou literaturu nevyužívali vůbec

striktně odmítám – takovéto paušalizování je nesprávné nejen z principu, ale i fakticky. Na mnoha fakultách jsou anglické knihy v seznamu doporučené, někdy i povinné literatury.

Odstavec 15

"V lepších případech existují (sice kvalitní) české překlady, ale mnohdy stále převládá literatura ve formě skript. Tento způsob práce s literaturou nevyžaduje po studentech informace vyhledávat, hodnotit, správně používat a prezentovat."

Očekává autor citovaného textu, že při zakoupení zahraniční učebnice bude student informace více vyhledávat? Schopnost vyhledávat informace a schopnost rozumět textu ze zahraniční učebnice nejsou totožné! Tedy - i když čeští VŠ studenti využívají v drtivé většině českou literaturu, nehovoří to nic o jejich schopnosti/neschopnosti vyhledávat informace.

Odstavec 16

"zvýšit národní i mezinárodní mobilitu akademických pracovníků vykonávajících pedagogickou činnost"

Znovu má otázka - co je myšlenou onou mobilitou?

O stránku zpět autoři Bílé knihy upozorňují na docenty a profesory, kteří vyučují i garantují studijní obory na více fakultách - a zde vyžadují vyšší mobilitu. Není toto poněkud v rozporu?

Odstavec 16

"do řízení a činnosti vysokých škol zapojit vnější aktéry, zajistit kvalitnější zpětnou vazbu a podpořit manažerské prvky řízení včetně posílení odpovědnosti a efektivity;"

Tento cíl je v nesouladu s jedním z cílů zmíněných na **straně 4**: *"Bílá kniha ještě více posílí autonomii vysokých škol i odpovědnost za jejich vlastní rozvoj"*

Je tedy cílem Bílé knihy posílit autonomii VŠ nebo zajistit vliv vnějších aktérů na úkor autonomie VŠ?

Jsou to právě akademici (odborní asistenti, docenti...), kdo má nejvíce zkušeností s výukou a organizací výuky. Naproti tomu vnější aktéři mají sice nepochybně četné organizační zkušenosti, ale poněkud jiného druhu než by bylo potřeba. Podílet se na řízení firmy zaměřené na tvorbu zisku je zásadně odlišné od organizování výuky a všech dalších úloh, které univerzity plní.

Odstavec 16

"zavést vhodný model finanční spoluúčasti studentů zvyšující zainteresovanost vysokých škol na uplatnění absolventů, přijímat více zahraničních studentů"

Viz mé Obecné připomínky ke školnému.

Odstavec 16

"zmenšit sociální bariéry v přístupu k vysokoškolskému vzdělání, tj. lépe využívat potenciál lidských zdrojů a cíleně podporovat talenty"

Které bariéry má autor na mysli? Pokud se tím myslí větší příspěvky na dopravu/kolej pro studenty z chudších rodin (např. takových, kde je jen jeden z rodičů), souhlasím. Největší bariérou by bylo zavedení školného, viz mé Obecné připomínky.

Odstavec 16

"zvětšit celkovou propustnost systému a vytvořit podmínky již na úrovni středního vzdělání (propustnost, připravenost uchazečů na všech úrovních programů, aspirace)"

Co je zde myšleno onou "propustností"? Možnost přecházet volně mezi fakultami bez dodělávání zkoušek? To by bylo poněkud absurdní.

A co je myšleno propustností středních škol? Relativní míra těch, kteří je dokončí? Bylo by vhodné specifikovat.

KAPITOLA 2

Strana 14

Odstavec 18

"Na této skutečnosti se podílelo zejména pět základních faktorů - postupná implementace modelu strukturovaného studia v rámci boloňského procesu, viditelný růst výdajů na vysoké školství, nárůst počtu přijímaných uchazečů, přesun části výzkumné a vývojové činnosti na vysoké školy a otevření prostoru pro rozvoj soukromého sektoru vysokého školství. "

Vznik soukromých vysokých škol je důležitý možná z hlediska právního, ale pro ČR má význam poměrně malý, neboť nejvíce VŠ studentů vzdělávají veřejné vysoké školy. Citovaná věta až přehnaně vyzdvihuje význam soukromých vysokých škol.

Odstavec 18

"Český terciární systém zůstává stále poměrně „unitární“ (přes většinové zavedení tří základních typů studia - bakalářského, magisterského, doktorského), obsahuje některé nesystémové prvky a především stále není dostatečně flexibilní. "

Zde je mou otázkou, co se myslí oním pružným reagováním. Naivní a absurdní je představa, že v ČR vznikne kupříkladu továrna velké zahraniční firmy na nanoroboty, která bude potřebovat 5 tisíc úzce specializovaných odborníků, a české technicky orientované školy jim je okamžitě poskytnou. Vzhledem k tomu, že některé továrny jsou v provozu kratší dobu, než trvá vystudování inženýra, nabízí se otázka, zda vysoké školy mají vůbec reagovat dokonale pružně. Reálná je taková situace, kdy větší podnik bude potřebovat odborníky určité specializace, provede kampaň kupříkladu zrovna na některé z technických škol, naláká studenty a dohodne se s vedením fakulty na rozšíření daného oboru či případném otevření nového oboru. Více studentů se pak ve vyšších ročnících rozhodne právě pro tuto specializaci. To se ale děje již v současnosti. Např. na ČVUT je obor "Siemens - kolejová vozidla", kde se studenti připravují přímo na práci v téhle firmě. Pochopitelně firma musí přijít s návrhem včas, protože vystudování specializovaného suboboru není záležitost týdne, ale několika málo let.

Odstavec 19

"Referenčním rámcem úvah o potřebných změnách ve struktuře systému terciárního vzdělávání by tedy neměla být jen Evropa, která sama hledá model terciárního vzdělávání vycházející z historických a kulturních tradic a přitom schopný rychlé adaptace na globální změny, ale též země, ve kterých terciární vzdělávání dosáhlo největší dynamiky a konkurenceschopnosti. "

Kterépak země jsou tímto myšleny? USA? Na základě čeho autor usuzuje, že právě tam je největší dynamika a konkurenceschopnost? A nejsou i tam některé stinné stránky, kterých bychom se měli vyvarovat?

Strana 16

Odstavec 25

"Velká část bakalářských programů má skrytě či otevřeně charakter široce teoreticky zakotvených programů s akademickou orientací a jsou primárně chápány jako propedeutické předstupně navazujících magisterských programů. Jde jednoznačně o důsledek formální aplikace boloňského procesu a nevyjasněné pozice absolventů bakalářských programů na trhu práce. "

Toto však nemusí být chyba vysokých škol – magisterský titul se těší vyšší prestiži i u zaměstnavatelů, takže pokud zaměstnavatel neshání úzce specializovaného pracovníka, nýbrž někoho s obecným přehledem o oboru, upřednostní magistra před bakalářem.

Strana 17

Odstavec 29

"Pro Českou republiku Bílá kniha navrhuje transformaci části vyšších odborných škol na vzdělávací instituce poskytující bakalářské programy a zároveň počítá se vznikem institucí, které budou nabízet krátké programy (maximálně dvouleté, prakticky orientované vzdělávání). "

Znamená toto, že se VOŠ stanou buď bakalářským studijním programem, novou institucí nebo zaniknou? Nebude těch zaniklých příliš mnoho? A nebudou pak chybět pracovníci se vzděláním z těchto zaniklých VOŠ na trhu práce?

KAPITOLA 3

Strana 20

Odstavec 39

"zvýšení mezisektorové mobility a podpora akademické podnikavosti "
Znovu má otázka - co je myšlenou onou mobilitou?

Strana 22

Odstavec 47

"Současný systém se může transformovat v prestižní „státní profesury“, které bude udělovat prezident republiky za jedinečný přínos světové vědě či kultuře (a které by pak nebyly závislé na jednotlivých institucích). "

naznačuje, že v současnosti uděluje prezident republiky profesorský titul na jiném základě, než je přínos právě vědě či kultuře. Ptám se tedy, jak si autor přidělování tohoto titulu představuje, zda by např. chtěl, aby prezident republiky sám sledoval úspěchy všech českých vědců, což je samo o sobě nad možností jednoho člověka. Proto bych chtěl autora požádat, aby specifikoval, co se mu nelíbí na současném stavu, kdy kandidát na profesorský titul prochází napřed sítem vlastní fakulty, univerzity... a pak je teprve představen prezidentovi republiky.

KAPITOLA 5

Strana 31

Odstavec 74

"Těžkopádnost centrální správy i jednotlivých institucí a jejich částí a jejich pomalá reakce na potřeby vnějších aktérů. "

Zde je mou otázkou, jak by si autor citované věty představoval "rychlou reakci". Naivní a absurdní je představa, že v ČR vznikne kupříkladu továrna velké zahraniční firmy na nanoroboty, která bude potřebovat 5 tisíc úzce specializovaných odborníků, a české technicky orientované školy jim je okamžitě poskytnou. Vzhledem k tomu, že některé továrny jsou v provozu kratší dobu, než trvá vystudování inženýra, nabízí se otázka, zda vysoké školy mají vůbec reagovat dokonale pružně. Reálná je taková situace, kdy větší podnik bude potřebovat odborníky určité specializace, provede kampaň kupříkladu zrovna na některé z technických škol, naláká studenty a dohodne se s vedením fakulty na rozšíření daného oboru či případném otevření nového oboru. Více studentů se pak ve vyšších ročnících rozhodne právě pro tuto specializaci. To se ale děje již v současnosti. Např. na ČVUT je obor "Siemens - kolejová vozidla", kde se studenti připravují přímo na práci v téhle firmě. Pochopitelně firma musí přijít s návrhem včas, protože vystudování specializovaného suboboru není záležitost týdne, ale několika málo let.

Odstavec 74

"Tendence (založená v zákonech) k oddělování pravomoci a odpovědnosti mezi různými úrovněmi řízení a také mezi akademickými senáty a akademickými funkcionáři. "

Oddělování pravomoci a zodpovědnosti? Chce tím autor naznačit, že když akademický funkcionář či akademický senát provede určité rozhodnutí, tak za to nenese zodpovědnost? Proč se tak domnívá a v jakých zákonech to je podle něj zakotvené?

Odstavec 75

"vymezení základních funkcí přímého ekonomického řízení, samosprávy a kontroly, které budou muset být naplněny ve vnitřní organizaci jednotlivých institucí, a ponechání vysoké autonomie při jejich kodifikaci v interních předpisech; "

Cožpak nejsou tyto funkce již vymezeny Zákonem o vysokých školách?

Strana 32

"80. Vliv externích aktérů se bude projevovat zejména na strategické úrovni a v úrovni kontrolní a hodnotící. Zastoupení externích aktérů je proto velmi důležité v akreditační komisi, ve správních radách (ovšem se změněnými kompetencemi) a ve vědeckých radách (s částečně upravenými kompetencemi). Mezi externí aktéry nepochybně patří nejen zástupci regionální veřejné správy či podnikatelů, ale i představitelé výzkumných institucí, pracovníci z oblasti kultury, ale také absolventi dané instituce. "

Tento cíl je poněkud v nesouladu s jedním z cílů zmíněných na **straně 4**: *"Bílá kniha ještě více posílí autonomii vysokých škol i odpovědnost za jejich vlastní rozvoj"*

Je tedy cílem Bílé knihy posílit autonomii VŠ nebo zajistit vliv vnějších aktérů na úkor autonomie VŠ?

Jsou to právě akademici (odborní asistenti, docenti...), kdo má nejvíce zkušeností s výukou a organizací výuky. Naproti tomu vnější aktéři mají sice nepochybně četné organizační zkušenosti, ale poněkud jiného druhu než by bylo potřeba. Podílet se na řízení firmy zaměřené na tvorbu zisku je zásadně odlišné od organizování výuky a všech dalších

úloh, které univerzity plní.

"81. Role správní rady nabude na významu. Tento orgán bude nástrojem pro monitorování a ovlivňování základních strategických kroků instituce. Správní rada by měla plnit ve vztahu k vedení instituce i roli kontrolní a hodnotící. Tyto pravomoci musí být vyváženy s odpovědností členů správní rady vůči ministrovi (případně na úrovni „rady pro terciární vzdělávání“, obdobně jako RVV v případě výzkumu), který by tuto radu jmenoval na návrh vysoké školy, regionů a profesních skupin a klíčových ministerstev (školství, finance)⁹, a patrně i s odměňováním (mimo rozpočet dané školy a v závislosti na jejich výsledcích). Správní rada by se měla podílet i na výběru klíčových osob v managementu institucí, tedy zejména rektora. "

Zde mám stejnou připomínku jako k bodu 80: Tento cíl je poněkud v nesouladu s jedním z cílů zmíněných na **straně 4**: "*Bílá kniha ještě více posílí autonomii vysokých škol i odpovědnost za jejich vlastní rozvoj*"

Je tedy cílem Bílé knihy posílit autonomii VŠ nebo zajistit vliv vnějších aktérů na úkor autonomie VŠ?

Jsou to právě akademici (odborní asistenti, docenti...), kdo má nejvíce zkušeností s výukou a organizací výuky. Naproti tomu vnější aktéři mají sice nepochybně četné organizační zkušenosti, ale poněkud jiného druhu než by bylo potřeba. Podílet se na řízení firmy zaměřené na tvorbu zisku je zásadně odlišné od organizování výuky a všech dalších úloh, které univerzity plní.

"82. Ve vědecké radě bude nadále významně zastoupen externí pohled, a to i z oblasti mimo vysoké školy. Vědecká rada by se měla věnovat zejména dlouhodobému zaměření výzkumu, vývoje a jiné tvůrčí činnosti, celkové strategii instituce (včetně spolupráce s praxí) a otázkám personálně-kvalifikačním (obsazování míst vedoucích a vysoce kvalifikovaných pracovníků, obdoby habilitací a jmenovacích řízení, které budou plně v kompetenci vysoké školy). "

Jakým způsobem může vnější aktér vědět, kdy je a kdy není vhodné udělení určitého akademického titulu?

Strana 33

Odstavec 83

"Je nutné dosáhnout toho, aby mandát člena akademického senátu byl dostatečně silný a podložený odpovědností k akademické obci. "

Touto větou chce autor naznačit, že současní členové akademického senátu nemají odpovědnost k akademické obci? (jinak by bylo vhodnější říci "aby byla zachována odpovědnost členů akademických senátů příslušným akademickým obcím)

"84. Základní podmínky pro výběr rektora by měly být stanoveny v zákoně a mohou být stanoveny odlišně pro jednotlivé typy institucí. "

Cožpak nejsou tyto podmínky již vymezeny Zákonem o vysokých školách? Proč chce autor textu osvědčený způsob výběru rektora měnit?

K jednotlivým konkrétním návrhům mám stejnou připomínku jako k odstavcům **80** a **81**:

Jsou to právě akademici (odborní asistenti, docenti...), kdo má nejvíce zkušeností s výukou a organizací výuky. Naproti tomu vnější aktéři mají sice nepochybně četné organizační zkušenosti, ale poněkud jiného druhu než by bylo potřeba. Podílet se na řízení firmy zaměřené na tvorbu zisku je zásadně odlišné od organizování výuky a všech dalších úloh, které univerzity plní.

Potlačení vlivu akademického senátu a zavedení zásadního vlivu správní rady na volbu rektora by navíc prakticky vyřadilo slovo studentů. Ti by se tím pádem stali jakousi "obětí" rozhodování státních a podnikatelských subjektů, což by výrazně zhoršilo angažovanost studentů v dění na jejich univerzitě.

Odstavec 85

"Podrobnosti výběru, volby a případného odvolání funkcionářů školy budou upraveny vnitřními předpisy školy. "

Není řečeno, kdo bude tyto předpisy tvořit a předkládat akademickému senátu.

Odstavec 85

"Při registraci vnitřních předpisů bude zkoumán soulad zvoleného procesu s posláním instituce. "

Bude zkoumán kým, čím? Bude vnitřní procesy ještě někdo schvalovat, než budou předloženy příslušnému akademickému senátu?

Odstavec 85

"Zákonná úprava pravomocí rektora i úprava těchto pravomocí ve vnitřním předpisu instituce musí zajistit, aby stanovená velká odpovědnost byla doprovázena i potřebnými pravomocemi. "

Cožpak nejsou tyto již vymezeny Zákonem o vysokých školách?

Odstavec 85

"Výběr osob pro tyto pozice nelze omezovat příslušností k akademické obci, vědecko-pedagogickými tituly apod. "

S touto větou nesouhlasím - jak by mohl řídit univerzitu člověk, který na ní třeba ani nestudoval, nepodílel se na výuce a nemá za sebou žádnou vědeckou práci? Rektorem by měl být člověk, který má za sebou dostatečnou vědeckou a výukovou práci.

Dosadit na rektorský post osobu "zvenčí" by bylo podobně nesmyslné, jako kdyby byl prezidentem České republiky zvolen zahraniční ekonom, který sice má organizační schopnosti, ale téměř neumí česky a není vůbec seznámen s místními poměry.

Potom by jeho rozhodnutí, ačkoli třeba ideální pro řízení firmy, mohla být v prostředí univerzity (či České republiky) naprosto nevhodná.

Odstavec 86:

"Podobně bude rektor odpovědný za uskutečňování výzkumné a vývojové, případně jiné tvůrčí činnosti v souladu se schválenými dlouhodobými záměry instituce, ale lze očekávat distribuci části pravomocí a odpovědnosti na součásti instituce. "

Zde se znovu nabízí otázka - jak by za výzkum, vývoj a výuku mohl být odpovědný člověk bez akademické hodnosti, příp. bez akademických zkušeností vůbec?

"87. Studenti jsou klíčovými klienty a partnery institucí terciárního vzdělávání. Proto mají zastoupení v akademickém senátu a zásadně se podílejí zejména na hodnocení kvality vzdělávacího procesu a servisních činností. Prostřednictvím zástupců v akademickém senátu se vyjadřují i ke klíčovým strategickým dokumentům a podílejí se na schvalování vnitřních předpisů. "

Zastoupení v akademickém senátu mají i dnes. Bohužel odstavec Bílé knihy č. 84 podíl studentů na řízení významně snižuje.

Strana 37, odstavec 97

"c) snížit tlaky profesních uskupení na permanentní zvyšování formálních vzdělanostních nároků pro výkon profesí (a přimět je k respektování jejich zodpovědnosti za celoživotní vzdělávání zaměstnanců); "

Vadí autorovi citované věty požadavky na akademickou/vědeckou hodnost v profesních uskupeních? Tyto hodnosti a tituly rozhodně nejsou pouhou formalitou - např. k dosažení hodnosti docenta je zapotřebí určitý počet článků v časopisech s impact faktorem, výuková činnost... To všechno má svá pravidla, rozhodně se nejedná o udělování titulů "ze známosti".

Odstavec 97

"d) zavést odložené, kontingenčně splácené školné jako nástroj zainteresovanosti na dlouhodobém uplatnění na trhu práce (resp. profesních trzích); "

Chce tím autor citované věty naznačit, že dokud je vysokoškolské studium zadarmo, tak student není zainteresovaný v dlouhodobém uplatnění na trhu práce? To by bylo poněkud absurdní tvrzení...

Pokud je VŠ absolvent bez práce, pak je to nejspíše z důvodu, že nenašel vhodnou práci podle svých představ ve svém regionu. Tedy nikoli z důvodu, že by chtěl být záměrně nezaměstnaný (takovéto úmysly můžeme nalézt u lidí se základním vzděláním, nikoli s VŠ vzděláním). Dovolím si tvrdit, již z pouhé logiky věci, že absolventi VŠ jsou zainteresováni v dlouhodobém uplatnění na trhu práce již nyní.

Školné by naopak mohlo způsobit, že by si to uchazeč rozmyslel a na VŠ vůbec nenastoupil.

Strana 39

Odstavec 104

"Doporučujeme výrazně snížit objem veřejných prostředků rozdělovaných nenormativně a převést je do normativně rozdělované kapitoly. "

Co si autor citované věty představuje pod pojmy normativní a nenormativní? Proč se domnívá, že se dnes velká část prostředků rozděluje nenormativně?

Strana 41

"109. Jak dokládá kapitola 7, nepřímo zprostředkovaná finanční pomoc (přes školu a rodiče) studentům v České republice dostatečně negarantuje rovný přístup ke vzdělávání. "

Avšak zavedením školného by se ony nerovnosti ještě více prohloubily (viz Obecné připomínky).

Zároveň je třeba upozornit, že pojmy "přímá a nepřímá" jsou relativní - neboť přímou podporou studentů dodáváme NEPŘÍMOU podporu vysokým školám, neboť student by onu podporu využil při platbě školného. V současném systému jsou PŘÍMO podporované vysoké školy, které z obdržených prostředků vytváří zázemí pro studenty. Tedy i když se ze samotného pojmu "nepřímá podpora studentům" může zdát, že se jedná o složitý proces, je to naopak

jednodušší (pro stát, studenty i univerzity) než navrhovaná "přímá podpora studentům".

Strana 42

Odstavec 109

"Státní finanční podpora by tak měla být studentům dostupná nezávisle na ekonomické situaci či ochotě jejich rodičů studium finančně podporovat. "

Což zní sice lákavě, avšak ekonomická situace rodičů výrazně ovlivní schopnost studenta půjčku splatit. Rodiny s finančně lepší situací nebudou půjčky potřebovat, tudíž student ukončí vysokou školu bez dluhů, které naopak vzniknou studentům z rodin finančně slabších a průměrných. Tím se nám poněkud vytrácí onen ideál rovného přístupu ke vzdělání.

Odstavec 109

"Zavedení všeobecné přímé finanční podpory studentům formou půjček otevře také prostor pro zapojení soukromých zdrojů, které nebude mít negativní dopad na dostupnost vzdělání. "

Opravdu? Jakým způsobem přímá podpora otevře prostor pro zapojení soukromých zdrojů? Podle čeho tak autor usuzuje? Rád bych slyšel, jak k tomu došel - zda se nejedná o pouhý slib bez reálného podkladu.

Přímá podpora studentům bude navíc představovat značnou administrativní zátěž, a to pro všechny zúčastněné strany (stát, studenty i VŠ). Jen zkuste porovnat složitost následujících postupů:

1. (současný): stát poskytne příspěvek vysoké škole, která ho pak využije na výuku studenta. Tedy stát musí zvažovat příspěvky několika desítkám vysokých škol.

2. (navrhovaný): stát poskytne půjčku studentovi, student z této půjčky zaplatí školné vysoké škole, o několik let později absolvent VŠ začne půjčku splácet. Stát by tedy poskytoval půjčky desetitisícům, možná statisícům studentů, kteří by pak tyto půjčky vraceli s velkou pravděpodobností postupnými splátkami - kterých by pak mohlo být celkově více než milion. Je stát schopen uhlídat, jestli student č. 86400 splatí svou 27. půjčku?

Vzhledem k tomu, že možnosti zabezpečení výpočetní techniky jsou stále nedokonalé, bylo by k tomu zapotřebí velkého množství lidí. V době, kdy klesá populace občanů ČR a kdy chybí značné množství lidí i na policii a ve zdravotnictví, by to od státu bylo poněkud nezodpovědné - namísto hlídání zdraví a bezpečnosti občanů by značné množství nových státních zaměstnanců dohlíželo na to, zda student č. 86400 splatí svou 27. půjčku.

Žádám proto MŠMT, aby zvažilo i tento aspekt a "nebralo" potřebné lidi důležitým sektorům.

"112. Každý student bude mít nárok na základní studijní půjčku (ZSP), a to ve všech typech programů, ve všech formách (prezenční, kombinované, distanční) včetně studentů soukromých vysokých škol. ZSP by měla mít dvě části; ZSP na životní náklady a ZSP na úhradu školného. Strop ZSP na životní náklady by měl být odvozen od oficiálního životního minima a maximum roční a celkové výše půjčky by se od jistého věku mělo snižovat s ohledem na kratší dobu realizace výnosů z později získaného vzdělání. Doba trvání nároku na ZSP na životní náklady by měla být omezena na dobu cca standardní délky studia +1rok. "

Takovéto půjčky by mohly být pro stát určitým rizikem - je možné, že někteří absolventi

je nebudou schopni splácet (vzhledem k současné nutnosti splácet bydlení apod.). Navíc budou patrně značnou administrativní zátěží.

Odstavec 113

"Za motivačně konzistentnější však považujeme spíše veřejný příspěvek na splácení půjček na školné v případech, že absolvent bude skutečně pracovat v příslušné profesi veřejného zájmu."

Kdo bude posuzovat, zda absolvent pracuje zrovna v "příslušné profesi veřejného zájmu"? V případě, že bude mít práci mírně odlišnou od té "příslušné", tak příspěvek nedostane?

Za motivující považují prominutí části půjčky, pokud student fakultu úspěšně absolvuje. Mohlo by to zabránit kritizovanému neukončení studia.

"115. V ustáleném stavu budou ZSP financovány průběžně z vybraných splátek. Prostředky na start systému ZSP je možno získat kombinací přesunu z nenormativních položek současného rozpočtu vysokých škol, jednorázovým vkladem ze státního rozpočtu či privatizačních příjmů nebo půjčkou státu na finančních trzích."

Co když dojde k tomu že stát (popř. MŠMT) nebude mít dostatečné finanční prostředky na start systému půjček za současného zavedení školného? Budou si studenti muset půjčovat u komerčních bank?

Strana 43

"117. Současný systém dvojkolejnosti poplatků za studium, kdy studenti na soukromých školách hradí veškeré přímé náklady na své vzdělání a za studenty veřejných škol tyto náklady hradí stát, vznikl jako nouzové řešení koncem minulého století v období rostoucí poptávky po terciárním vzdělávání, na kterou stát nebyl schopen, či ochoten adekvátně reagovat financováním dostatku studijních míst na veřejných vysokých školách."

... a tím se naskytl příležitost podnikavým jedincům, kteří založili školy pro uchazeče, kteří se nikam jinam nedostali a kteří jsou schopni si za studium náležitě zaplatit. Takovýto stav máme dodnes - s výjimkou studentů z bohatších rodin se uchazeči hlásí na veřejné vysoké školy, neboť právě ve veřejných vysokých školách očekávají nejvyšší kvalitu (oprávněně). Uchazeči s dobrými finančními možnostmi naproti tomu často zvolí soukromou vysokou školu, kde mají prakticky jisté její úspěšné ukončení.

Odstavec 117

"V duálním systému je veřejná podpora poskytována zdánlivě přednostně na základě zásluhovosti."

Není to zdánlivé - s výjimkou studentů z bohatších rodin se uchazeči hlásí na veřejné vysoké školy, neboť právě ve veřejných vysokých školách očekávají nejvyšší kvalitu (oprávněně). Dost možná to souvisí s tím, že zatímco na veřejných školách jsou případné finanční rezervy využity pro nákup nového vybavení apod., v případě soukromých škol spíše na nákup vybavení do automobilu majitele. Co je lepší pro studenty, necht' si čtenář domyslí.

Odstavec 117

"V tomto světle se i náš dvojkolejný systém podpory studentů jeví jako nespravedlivý a systémově neudržitelný."

Je opravdu alarmující, že na některých (myšleno soukromých) vysokých školách si může student zaplatit, aby bez problémů vystudoval. To je opravdu pro systém nevhodné;

otázkou je, jestli by situaci ještě nezhoršilo dodání veřejných financí do soukromých vysokých škol.

Odstavec 118

"Školné však také posílí racionalitu a zodpovědnost při rozhodování studentů a škol a především zavede do systému financování velice důležitý cenový signál (OECD 2008, 4/66–67)."

Školné však také oslabí zájem o vysokoškolské studium. Je zřejmé, že mnohem přijatelnější pro většinu populace je bezplatné VŠ studium.

Racionalita je posílena již nyní, když student platí za studium při překročení standardní doby studia o více než 1 rok, tedy i za studium v pořadí druhé vysoké školy po absolvování první. Tímto jsou již v současnosti studenti tlačeni k tomu, aby si napoprvé vybrali VŠ, s níž budou spokojeni a též aby si zbytečně neprodlužovali studium (odkládáním zkoušek do dalších ročníků apod.).

Pokud by MŠMT chtělo "napravit" studenty, kteří studia zanechají úplně (což si představují pod zmíněnou "nezodpovědností"), a přitom neodradit od studia velkou část ostatních, nabízí se jako řešení prominutí Základní studijní půjčky v případě úspěšného dokončení studia (případně ještě za podmínky, že to student stihne za dobu max. o rok překračující standardní dobu studia oné VŠ). Což je velice podobný princip jako v případě studijních grantů, neboť úspěšný absolvent by byl s žádnými či minimálními dluhy.

Co se zodpovědnosti/nezodpovědnosti týče: Na svou "nezodpovědnost" doplácí někteří už dnes - když nějakou školu studují několik let a pak to vzdají, tak kromě prodloužení mládí si nijak nepolepší - nepostoupí ve společenském žebříčku, ztratí několik let svého produktivního věku a navíc při jakémkoliv dalším pokusu o vysokoškolské studium již za to musí platit.

Vidina vysokých splátek by navíc mohla některé studenty odradit i v průběhu studia - přerušením studia by se tak zbavili části dluhu, který by jim narostl za zbytek studia. Autoři Bílé knihy patrně předpokládají myšlení studentů ve smyslu "Když už si za to platím, tak se do učení pustím co to půjde a školu dokončím." Stejná situace je ale různými lidmi vnímána různě, takže mnozí si naopak řeknou: "Škola je extrémně těžká, ještě k tomu drahá, mám já tohle zapotřebí? Ještě několik let dřiny a zadlužování se, to s tím raději seknu a půjdu rovnou pracovat."

Tedy ona snaha o "zvýšení zodpovědnosti uchazečů a studentů" by mohla být značně demotivující.

119. *"Podstatou systému odloženého školného je, že školné neplatí studenti, ale příjmově úspěšní absolventi."*

Což zní sice únosně, ale bylo by naivní se domnívat, že absolvent hned po zdárném ukončení VŠ začne pracovat tak, že bude schopen začít splácet ZSP. Opravdu malá část studentů má to štěstí, že dostanou darem od rodičů nemovitost - ty ostatní čekají až desítky let splácení částek, které dnes přesahují milion korun.

Bude tedy stát naléhat na absolventy, aby dříve splatili svou ZSP než začnou splácet cokoliv jiného? V takovém případě absolventům VŠ (tedy skupině lidí, kterou by měl stát podporovat) porostou dluhy z úvěrů na bydlení o další statisíce. Případně by byli absolventi přinuceni strávit dalších několik let bydlením u rodičů. Obojí je v rozporu s rodinnou politikou státu - takto zatížení absolventi by si patrně nemohli "dovolit" více než jedno dítě - a tím by opět klesla porodnost a také množství mladých lidí z VŠ vzdělaných rodin s potenciálem pro další VŠ studium.

Pokud by stát se splácením "nepospíchal" a nechal by absolventům "klid a čas" na splacení životně důležitých půjček za bydlení, patrně by si na první splácející počkal nejméně deset let. Tím by vzniklo obrovské množství zadlužených lidí (řádově možná až několik set tisíc). Má stát opravdu tak obrovské finanční rezervy, aby si mohl dovolit vydat až několik desítek miliard na ZSP a čekat mnoho let, než začnou všichni studenti splácet a navržený systém se ustálí? Pokud má stát takové rezervy, není jednodušší pokračovat v příspěvcích jednotlivým VŠ?

Další otázkou je, jak by stát posuzoval, který absolvent je a který není schopný splácet? A zároveň jak je možné uhlídat (a evidovat), zda student č. 86400 splatil svou 27. půjčku? Co bude v případě zadluženého absolventa, který bude příliš otálet s placením? Bude na něj vyhlášena exekuce? Opravdu nepříjemná představa pro VŠ studenty, které by si stát naopak měl hýčkat jakožto svou vědomostní elitu.

"144. Je-li vysokoškolské vzdělání stále více považováno za jeden z hlavních nástrojů životního úspěchu a za jednu z nejlepších životních investic, lze předpokládat, že sociální bariéry v jeho dosažení, které populace bude vnímat jako důsledek nerovných šancí, mohou vyvolávat rostoucí pocit sociální nespravedlnosti, podlamovat sociální soudržnost a zvyšovat hladinu sociálního napětí. Nejde však jen o nebezpečí vyplývající z pocitů, ale o zcela reálné plýtvání lidským kapitálem, které si v době, kdy lidské zdroje se stávají jedním z hlavních pilířů konkurenceschopnosti, není možné nadále dovolovat. "

Zatím naštěstí, díky bezplatnému studiu první vysoké školy v životě studenta, nejsou bariéry velké. Pravdou je, že nejnížší sociální vrstvy si VŠ studium pro své děti dovolit nemohou - neboť výdaje na kolejné a učebnice též nejsou zanedbatelné.

Avšak nové bariéry by se vytvořily zavedením školného navrhovaného v Kapitole 6: nejnížší sociální vrstvy by sice byly zvýhodněno (díky navrhovanému systému sociálních stipendií), ale znevýhodněny by byly střední vrstvy, pro které by splacení ZSP bylo značnou zátěží. Tedy bylo by to téměř jako příšlovečné vyhánění čerta ďáblem - jedna bariéra by se odstranila, ale vytvořila by se bariéra nová, pravděpodobně ještě větší, jen trochu jinak umístěná. Vzniklý pokles motivace k VŠ studiu by právě byl *plýtváním lidským kapitálem*.

Odstavec 146

"3. přijímací řízení na vysoké školy, které klade důraz na konkrétní znalosti, které uchazeči v různé míře získávají v různých typech škol, místo aby se opíralo o profesionálně zjišťované obecné studijní předpoklady, o nichž je známo, že jsou ve srovnání s konkrétními znalostmi méně závislé na předchozím vzdělání, a tudíž i na sociálním původu uchazečů; "

Ideálem je patrně zahrnutí obojího - testů znalostí i všeobecných studijních předpokladů.

Druhé jmenované samo o sobě nestačí - některé VŠ vyžadují již na začátku studia pochopení mnoha poznatků, na které pak na VŠ naváže. Nebo si dovedete představit, že by se někdo bez znalostí matematiky vydal studovat technicky zaměřenou VŠ či někdo bez znalostí biologie člověka lékařství? Navíc dostatek vědomostí znamená i určitou píli v předchozím studiu, což je již samo o sobě významným studijním předpokladem. Pokud bychom opravdu zavedli "násilné" vyřazení znalostních testů z přijímacích zkoušek, studium VŠ by se tím ještě více ztížilo (neboť by byla potřeba dohnat to, co již studenti měli umět), případně prodloužilo; nebo by musely VŠ v průběhu studia "vyhodit" ještě více studentů - neboť pokud nebudou přijímací zkoušky dostatečně tvrdým sítem, budou VŠ nuceny přitvrdit síto v průběhu studia. Toto by mohlo ještě zhoršit poměr počtu úspěšných absolventů ku počtu přijatých do 1. ročníku.

Jsem toho názoru, že přijímací zkoušky by měly určovat samotné VŠ bez "násilných" zásahů zvenčí. Neboť právě vysoké školy jsou garantem kvality svých studentů a ony by měly rozhodnout, kdo je s největší pravděpodobností schopen studium zvládnout.

"147. Pokud jde o Českou republiku, na nepříznivém vývoji nerovností v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání se u nás podílejí všechny uvedené příčiny a jejich působení se navzájem posiluje. Graf A18 v příloze ukazuje krajní uzavřenost českého vzdělávacího systému v obou dimenzích - v dimenzi sekundárního vzdělávání i v dimenzi terciárního vzdělávání. "

Graf A18 je nic neříkající stejně jako druhá věta citovaného odstavce - co se myslí onou "uzavřeností/otevřeností" a "propustností"? Co znamenají ty záhadné stupně a indexy? Není to jen jakási snaha zmást čtenáře a vštípit mu iluzi, že je to příliš složité na pochopení a tudíž nemá cenu se tím zabývat?

"148. Vše nasvědčuje tomu, že celková otevřenost vzdělávacích systémů, která může být základem úspěšného snižování nerovností, předpokládá co nejméně diferencované (stratifikované) systémy středního vzdělávání s vysokým podílem všeobecného vzdělávání na jedné straně a systémy terciárního vzdělávání schopné reagovat na rostoucí poptávku po vysokoškolském vzdělání. "

Jaképak "vše"? Jak autor k této myšlence došel? Bylo by vhodné to trochu více specifikovat, než to pronášet takto dogmaticky.

A jak si autor citované věty představuje "co nejméně stratifikované" systémy? Že budou na řemeslně orientovaných středních školách vyučovány stejné všeobecné informace jako na gymnáziích? To je poněkud nemožné. Pokud tím autor myslí to, že by všichni měli dostat co nejvíce všeobecných znalostí, pak samozřejmě ano. Ale otázkou je, zda to není v rozporu se zaměřením některých středních škol (např. řemeslná výroba) a s logikou reformy vysokých škol (kde naopak Bílá kniha hovoří o časnější specializaci bez nadbytečných všeobecných znalostí).

Odstavec 148

"Expertní studie OECD (viz zejména OECD 2008) navíc přesvědčivě ukazují, že nerovnosti v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání jsou nižší v zemích, jejichž systémy terciárního vzdělávání jsou více diverzifikované, s citlivě nastavenou spoluúčastí studentů doprovázenou účinnými programy finanční pomoci. "

"Citlivě nastavená spoluúčasť" je příjemná představa. Jakákoliv necitlivost při nastavování by vytvořila nové špatně snesitelné bariéry. Jak by měla vypadat ona "citlivost", zkusím naznačit:

- vysoké studijní granty, které by studentům vystačily na uhrazení školného
- strop školného nastavený na snesitelnou hodnotu bez ohrožení krátkodobými prioritami aktuální vlády (např. určení stropu školného zákonem)
- dostatek prostředků (granty, normativní i nenormativní financování...) umožňující dobrým univerzitám požadovat velice nízké školné
- autonomie VŠ (bez vnějších zásahů státu a soukromníku do vedení VŠ), zdůrazňující prioritu předávání vědomostí a osobního rozvoje studentů nad krátkodobým ziskem z vysokého školného.
- možnost studijních půjček s nízkými úroky
- ohled na skutečné finanční možnosti absolventa při vyžadování vrácení studijní půjčky (kromě výše platu též výdaje za bydlení, profesionálně odhadnuté výdaje na péči o děti...) s možností počkat se splácením studijní půjčky do úplného splacení jiných vitálně důležitých půjček (zejména na bydlení).
- dostatečné zabezpečení administrativních údajů
- dobré finanční ohodnocení absolventa v zaměstnání
- vhodná rodinná politika umožňující též nepřímou podporu studentům prostřednictvím rodičů
- přísné přijímací řízení a příznivý poměr počtu přijatých ku počtu absolventů.

Bohužel, jakýkoliv špatně nastavený článek tohoto řetězu by měl za následek vznik nových bariér a problémů. Uvedu konkrétní příklady, které mohou způsobit špatné fungování celého řetězu:

- vysoký strop školného
- strop školného náchylný ke krátkodobým prioritám aktuální vlády (např. pokud by ho určovalo určité oddělení Centra správy financování terciárního vzdělávání, tedy malá skupina lidí)
- podhodnocené normativní i další financování vysokých škol, z toho vyplývající nedostatek prostředků a potřeba vyžadovat od studentů co nejvyšší školné
- vliv vnějších činitelů na řízení VŠ a snaha o dobrý rozpočet prostřednictvím vysokého školného
- vysoké úroky ZSP
- nízké studijní granty
- školné vysoce překračující studijní granty popř. granty i půjčky
- vymáhání ZSP i od absolventů, kteří na to ve skutečnosti dostatek prostředků nemají
- špatné zabezpečení administrativních údajů, náchylnost např. k hackerským útokům
- podhodnocení absolventa v pozdějším zaměstnání
- neúspěch při hledání zaměstnání.
- nedostačující rodinná politika (např. příliš vysoké daně pracovníků z nižších platových tříd), kdy je student z velké části odkázán na ZSP zmenšenou o školné (není jisté, zda tyto zbývající peníze budou dostačující)
- nevhodně nastavené přijímací řízení, které propustí i studenty neschopné zvládnout příslušnou VŠ - pak by studenti byli vyřazováni z VŠ v průběhu, tedy několik let pobírání

ZSP a zadlužování se by přišlo vnívat.

"149. Pokud jde o otevřenost samotného systému terciárního vzdělávání, která je podmínkou snižování nerovností v šancích na dosažení vysokoškolského vzdělání, i přes poměrně příznivý vývoj počtu přijímaných na vysoké školy v posledních letech, stále zůstáváme mezi zeměmi, v nichž na vstupu do terciárního vzdělávání existuje silná konkurence, která s přispěním handicapů vznikajících ve středních školách různého typu a převažujícího typu přijímacího řízení, snižuje šance uchazečů z rodin s nižším sociálně-ekonomickým statutem."

Zvláštností tohoto odstavce je fakt, že v průběhu Bílé knihy je několikrát zdůrazňována potřeba principu konkurence a zde je najednou konkurence "nefěr". Budeme tedy mezi uchazeči losovat, aby měli všichni naprosto stejnou šanci? Nebo budeme chtít po vysokých školách, aby přijali všechny uchazeče bez ohledu na to, že na ně nemají kapacity? Tato řešení by mohla uspokojit možná tak autora citovaného odstavce, ostatní nechť se nad nimi poušmějí.

"150. Pokud jde o ekonomické nástroje, které ovlivňují rozhodování o vstupu do terciárního systému vzdělávání, expertní studie OECD (OECD 2008) ukazují, že moderní systémy finanční pomoci studentům vysokých škol sledují dva hlavní cíle:

- o oslabovat vliv výchozí rodiny na rozhodování o studiu na vysoké škole;*
- o zmenšovat ekonomickou závislost studentů vysokých škol na výchozí rodině, a to jak pokud jde o financování přímých studijních nákladů (školné a další náklady spojené přímo se studiem), tak nepřímých nákladů (životní náklady během studia); "*

Jakkoli by se nám podařilo dodat studentům dostatečnou půjčku na živobytí a na školné, role rodičů se tím nijak neoslabí - student z mírně podprůměrné rodiny ukončí studium zadlužený; naopak student z nadprůměrné rodiny ukončí studium s "čistým štítem", bez dluhů. Finanční situace studentů z výrazně podprůměrných rodin po ukončení studia by závisela na výši sociálního stipendia. Vznikla by tím tedy nová stratifikace, kde by paradoxně mohlo být výhodnější mít rodiče nezaměstnané než dostávající podprůměrný plat. Jinak řečeno namísto nejchudších vrstev by byly znevýhodněny vrstvy mírně podprůměrné.

Strana 53

(fialový rámeček)

"Z údajů uvedených v grafu 7 je dobře vidět rozdíl mezi Českou republikou a Nizozemskem, kde existuje velmi účinný systém finanční pomoci studentům spočívající v kombinaci univerzálních studijních grantů (které se v případě neplnění studijních povinností stávají půjčkou). "

Zejména věta uvedená v závorce zní jako velice dobrý nápad. Takovýto systém by mohl z hlediska studentů značně připomínat současný (pokud by studijní grant vystačil na uhrazení školného, neměl by student při úspěšném završení studia statisícové dluhy a první vysoká škola v jeho životě by byla pro studenta ve výsledku zadarmo), ale zároveň by si tím stát "došlápl" na studenty, kteří studium z nějakého důvodu vzdali. Pokud by studijní granty stačily na uhrazení školného a ještě by studentovi zbylo na živobytí, **jsem pro**. Avšak v momentě, kdy budou studijní granty symbolické a jediná významná podpora studentům by byla formou studijních půjček, dostáváme se k variantě **3** popř. **4**, kterou

popisují výše - pokles motivace k nástupu na VŠ, zadlužení absolventů, snížení porodnosti u VŠ vzdělaných rodičů...

"154. Pokud jde o nutné změny v terciárním vzdělávání, řešení se musí dotknout jeho struktury "

Dotknout možná, ale ne shodit současnou autonomii vysokých škol a "násilně" dosadit vnější činitele do správních rad VŠ, jak je navrženo v jiné části Bílé knihy. Je potřeba si uvědomit, že současný chod VŠ není živelný, nýbrž pevně zakotvený zákonem, tudíž při každém návrhu na změnu struktury je potřeba pečlivě zvážit, jestli není již existujícím Zákonem o VŠ stanovena lépe.

Strana 55

Odstavec 155

"f) v rámci dalšího vzdělávání usnadnit vstup do terciárního vzdělávání pro dospělou populaci a této strategii přizpůsobit přijímací řízení; "

Tímto by mohlo být např. ocenění praxe v oboru prostřednictvím bodů navíc - např. u zdravotních asistentek, které se ucházejí o studium Všeobecné sestry.

Odstavec 155

"h) kromě základních modelů finanční pomoci studentům (kterými se zabýváme v předchozí kapitole a níže v této kapitole) připravit a finančně podpořit speciální programy, které by vysoké školy motivovaly přijímat uchazeče ze zvláště znevýhodněného prostředí; "

Zároveň je ale potřeba dát si pozor, aby nedošlo až k jakési pozitivní diskriminaci a přijímání uchazečů jen proto, že jsou z nižších sociálních vrstev. To by mohlo značně narušit vztahy mezi studenty, při snaze nechat je snadněji ukončit studium též kvalitu výuky a dobré jméno univerzity...

"156. Jak je podrobněji popsáno v kapitole 6, v oblasti finanční pomoci studentům se reforma musí zaměřit na sjednocení roztržité a nepřímé podpory studentů v rámci různých systémů a institucí a její zjednodušení a zacílení přímo na studenty, na vytvoření systému kontingenčního splácení návratné finanční pomoci studentům a na vytvoření příznivějších podmínek pro zaměstnávání studentů v příležitostném režimu. "

Znovu připomínám, že pojmy "přímá a nepřímá" jsou relativní - neboť přímou podporou studentů dodáváme NEPŘÍMOU podporu vysokým školám, neboť student by onu podporu využil při platbě školného. V současném systému jsou PŘÍMO podporované vysoké školy, které z obdržených prostředků vytváří zázemí pro studenty. Tedy i když se ze samotného pojmu "nepřímá podpora studentům" může zdát, že se jedná o složitý proces, je to naopak jednodušší (pro stát, studenty i univerzity) než navrhovaná "přímá podpora studentům".

"157. Tato agenda obnáší především návrh směřující k zavedení nového systému finanční pomoci studentům, který vychází z premisy, že by neměl zatížit státní rozpočet více než současný systém (tj. musí být z dlouhodobého hlediska fiskálně neutrální), musí být však výrazně efektivnější a adresnější, zacílený přímo na samotné studenty. "

Tento odstavec je dobře pochopitelný - pro stát nemá smysl vytvářet systém, který by ho nadměrně finančně vyčerpával. Pokud ale chceme zachovat příznivé podmínky pro studenty, je potřeba zavést Základní studijní granty pokrývající školné. Nejjednodušším řešením by tedy bylo zavést ZSG ve výši stropu školného s možností půjček na živobytí pro

případ slabé finanční situace rodiny.

"163. Plošně řešená finanční podpora studentů by tedy nebyla podle našeho názoru koncepčním řešením. "

Proč ne? Vzhledem ke snaze o dosažení rovnosti v přístupu ke vzdělání by podporu opravdu studenti měli dostávat plošně - tím spíše, pokud vznikne nová nákladná položka v jejich rozpočtu jménem školné.

Strana 57

Odstavec 164

"Automaticky se valorizující částka (ve vazbě na slevy na dani vyživovaných dětí nyní cca 890,- Kč měsíčně), která dnes představuje měsíční úlevu rodičů na dani na vyživované dítě, by se stala základem univerzálního studijního grantu, který by se ovšem stal vratnou sociální pomocí (půjčkou) v případě, že by student neplnil studijní povinnost a prodlužoval si studium za stanovenou hranici standardní délky studia. "

Doufám, že oněch 890 Kč měsíčně je myšleno opravdu jen jako základ, na němž se vystaví několikanásobně větší částka. Potřeba vyššího příspěvku formou grantu bude ještě o to větší, pokud vznikne nová nákladná položka v rozpočtu studentů jménem školné.

"168. Třetím pilířem reformy by mělo být zvýhodnění příležitostné práce studentů osvobozením od placení zdravotního a sociálního pojištění do limitu, jehož výše by byla stanovena automaticky se valorizující částkou, ze které platí za studenty zdravotní pojištění stát. "

Tento návrh osvobození studenta od placení daně a pojištění při výdělku do určitého limitu jedině vítám.

Strana 58

Díagram 2, položka *Sociální stipendium*:

"Příznává se na základě sociální situace domácnosti, ve které student žije, odstupňováno "

Zde bych chtěl připomenout potřebu posuzovat sociální situaci domácnosti komplexněji než jen na základě výše výplaty - měl by být uvažován jeden z hlavních výdajů, kterým je buď nájemné nebo splátka za bydlení. Neboť bez uvažování tohoto výdaje je posuzování sociální situace nedostačující. Rodina může mít např. čistý měsíční příjem 30 tisíc, ale pokud splácí 20 tisíc měsíčně (popř. má takto vysoké nájemné), opravdu si nežije na "vysoké noze".

Navrhuji proto, aby měli občané při podobných žádostech právo na zařazení do jiné (nižší) příjmové kategorie, pokud jednoznačně prokáží své výdaje na bydlení (např. pomocí smlouvy o ubytování zároveň s výpisem z banky).

"170. Jedním z významných zdrojů vzdělanostních nerovností je i současný způsob přijímání na vysoké školy. Stále větší podíl uchazečů o studium na vysoké škole sice prochází

testy studijních předpokladů, nicméně u oborů s vysokým převisem poptávky nad nabídkou se poměrně často uplatňují testy založené na ověřování znalostí. Tyto testy přitom často nesplňují požadavky kladené na testování. "

Požadavky kladené kým?

Ideálem pro přijímací řízení je zahrnutí obojího - testů znalostí i všeobecných studijních předpokladů; přičemž na různých studijních oborech k tomu může být přihlíženo různě. Všeobecné studijní předpoklady samy o sobě nestačí - některé VŠ vyžadují již na začátku studia pochopení mnoha poznatků, na které pak na VŠ naváže. Nebo si dovedete představit, že by se někdo bez znalostí matematiky vydal studovat technicky zaměřenou VŠ či někdo bez znalostí biologie člověka lékařství? Navíc dostatek vědomostí znamená i určitou píli v předchozím studiu, což je již samo o sobě významným studijním předpokladem. Pokud bychom opravdu zavedli "násilné" vyřazení znalostních testů z přijímacích zkoušek, studium VŠ by se tím ještě více ztížilo (neboť by byla potřeba dohnat to, co již studenti měli umět), případně prodloužilo; nebo by musely VŠ v průběhu studia "vyhodit" ještě více studentů - neboť pokud nebudou přijímací zkoušky dostatečně tvrdým sítem, budou VŠ nuceny přitvrdit síto v průběhu studia. Toto by mohlo ještě zhoršit poměr počtu úspěšných absolventů ku počtu přijatých do 1. ročníku.

Jsem toho názoru, že přijímací zkoušky by měly určovat samotné VŠ bez "násilných" zásahů zvenčí. Neboť právě vysoké školy jsou garantem kvality svých studentů a ony by měly rozhodnout, kdo je s největší pravděpodobností schopen studium zvládnout.

"171. Řešení tohoto problému nemůže spočívat v administrativním zásahu do pravomocí vysokých škol aplikovat přijímací řízení odpovídající jejich potřebám a zájmům. "

S touto větou se plně ztotožňuji.

Strana 59

Odstavec 172. Doporučení

"Snižování nerovností by prospělo i výrazné posílení transparentnosti přijímacího řízení na vysoké školy a co největší univerzalizace základních kritérií pro přijetí (větší důraz na studijní předpoklady). "

Co se myslí onou "transparentností"? Povinnost fakulty zveřejnit výsledky testů včetně jednotlivých odpovědí všech uchazečů (což by poněkud narušovalo zákony o ochraně údajů)? Nebo povinnost fakulty zveřejnit soubor otázek, z nichž některé budou využity při přijímacím řízení (což by degradovalo přijímací řízení na závod v naučení se cvičných otázek nazpaměť)?

Co se důrazu na studijní předpoklady týče, viz mé připomínky k odstavci č. 170.